

BROTT MOT BARN. **GÅR FÖRE**

– OM MAN BOR I RÄTT DEL AV LANDET!

Rädda Barnen

Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter. Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer i Sverige och i världen.

© 2013 Rädda Barnen

ISBN: 978-91-7321-444-5

Författare: Åsa Landberg

Omslagsfoto: MostPhotos.com

Formgivning Anna L Andrén / Grafisk idé

Rädda Barnen

107 88 Stockholm

Besöksadress: Landsvägen 39, Sundbyberg

Tel: 08-698 90 00

kundservice@rb.se

www.raddabarnen.se

Innehållsförteckning

Inledning	4
Rättigheter för barn som utsätts för våld.	5
Varför skyndsam handläggning	6
Polis och åklagares handläggningstider	10
Tabell I	10
Andel ärenden där man klarar tidsfristen.	11
Rädda Barnens krav.	12
Bilaga 1	13
Bilaga 2	14

Inledning

Bakgrunden till att Rädda Barnen började följa upp handläggningstider vid misstänkt barnmisshandel var att vi under en period fick kontakt med många barn som fått vänta alldeles för länge på att polisen skulle utreda den misshandel de misstänktes vara utsatta för. I extremfallen hade barn väntat i upp till ett år på att polisen skulle intervjua dem. Detta trots att lagstiftningen tydligt säger att brott mot barn ska prioriteras och utredas snabbt.

De barn vi träffade för väldigt illa under väntetiden. Nu ville vi ta reda på om för långa handläggningstider hos polis och åklagare var ett generellt problem. Det visade sig att så var fallet. Polis och åklagare misslyckades med att utreda barnmisshandel inom den lagstadgade tidsfristen i mer än hälften av fallen 2009. Det innebär att drygt 3 000 barn som misstänktes ha utsatts för barnmisshandel inte fick den hjälp de hade rätt till av rättsväsendet det året. Till det tillkom barn över femton år och barn utsatta för sexualbrott som vi inte hade med i vår statistik.¹

Sedan dess har vi fortsatt att följa upp handläggningstiderna. Den genomsnittliga handläggningstiden har minskat kontinuerligt år från år, men fortfarande finns det åklagarkammare där polis och åklagare misslyckas med att utreda i tid i en majoritet av fallen. Barn som utsatts för våld kan och ska inte behöva vänta så länge.

¹ Vi valde att ta fram statistik vad gäller misstänkt barnmisshandel mot barn upp till femton år. Orsaken till det var att tidsfristen gäller från det att det finns någon skäligen misstänkt för brottet. För äldre barn och för barn utsatta för sexualbrott är det vanligare med en okänd misstänkt. Det innebär att man behöver analysera varje fall för sig för att veta om tidsfristen gäller eller inte. Vi valde därför misstänkt misshandel mot barn upp till femton år som ett jämförelsemått.

Rättigheter för barn som utsätts för våld

FN:s konvention om barnets rättigheter gäller för alla barn i Sverige. Några av artiklarna i konventionen är särskilt aktuella för barn som misstänks vara utsatta för brott:

- Artikel 1.** Ett barn – det är varje människa under 18 år.
- Artikel 2.** Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.
- Artikel 3.** Barnets bästa ska alltid komma i första rummet.
- Artikel 12.** Barnet har rätt att uttrycka sin mening i alla frågor som berör det. När domstolar och myndigheter behandlar fall som rör barnet ska barnet höras och barnets intresse ska komma i första rummet. Barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet ska respekteras.
- Artikel 19.** Barnet har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande av föräldrar och andra vårdnadshavare.
- Artikel 34.** Barnet har rätt att skyddas mot alla former av sexuella övergrepp och mot att utnyttjas i prostitution och pornografi.
- Artikel 39.** Barnet som blivit offer för vanvård, utnyttjande, försummelse, tortyr, väpnade konflikter eller annan omänsklig behandling har rätt till rehabilitering och social återanpassning.

Såväl Rikspolisstyrelsen som Åklagarmyndigheten rekommenderar att ett första barnförhör hålls senast inom två veckor efter det att förundersökning inletts när man misstänker att ett barn utsatts för våld – eller sexualbrott.²

Lagstiftningen i Sverige ger goda förutsättningar för att utreda vålds- och sexualbrott mot barn snabbt och tar extra hänsyn till barns utsatta situation. Vid misstanke om att ett barn utsatts för brott ska förundersökningen bedrivas särskilt skyndsamt:

- om brottet riktats mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och
- det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.³

Förundersökningen ska vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan så snart det kan ske och senast inom tre månader efter den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet.

2 Åklagarmyndigheten (2007). *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn*. Handbok, och Rikspolisstyrelsen (2009). *Brott i nära relationer*. Handbok 2009.

3 2 § första stycket Förundersökningskungörelsen.

Varför skyndsam handläggning?

En lång handläggningstid innebär stora påfrestningar för barn och familj

När brott mot barn polisanmäls innebär det en stor kris för alla runt barnet. För föräldrarna kan det till exempel innebära stark vrede mot den som utsatt barnet för brottet, sorg över vad barnet utsatts för, stor oro för att barnet tagit skada och skuldkänslor över att inte kunnat skydda barnet. När någon i familjen är misstänkt blir det än mer komplicerat. Misstankarna kan innebära separation och avbrutna relationer.

För barnet känns all väntan ofta mycket lång. Många barn beskriver hur allting stannar upp fram till dess att de får ett besked om det anmälda leder till åtal eller inte. Skolgång, kamratrelationer och fritidsintressen blir lidande.

En lång handläggningstid försämrar möjligheten att skydda barn

Våld mot barn är en stor riskfaktor vad gäller fysisk och psykisk ohälsa – under hela livet. När ett barn är utsatt för brott av sin egen mamma eller pappa är barnet extra skyddslöst. Andra insatser blir oftast verkningslösa om barnet fortsätter att utsättas för våld eller hot.

För många barn brister skyddet under utredningstiden. Det är inte ovanligt att en mängd olika utredningar och flera olika rättsprocesser pågår samtidigt. Alltför ofta saknas samordning. Under brottsutredningen händer det att nya anmälningar kommer in till socialtjänsten och polisen. Ofta pågår också familjerättsutredning och förhandlingar om umgänge och vårdnad. För barnen är det obegripligt.

– Jag berättar och berättar men ingen tror mig. Får mammor slå barn?

En pojke i förskoleåldern går i behandling på Rädda Barnen. Han har berättat att hans mamma slår honom. Han är väldigt rädd för henne och vaknar av mardrömmar nästan varje natt.

Han har berättat för många. För pappa, släktingar, sin lärare, sin terapeut och för polisen. Det har snart gått ett år sedan polisanmälan gjordes men inget beslut har fattas om åtal. Däremot har tingsrätten bestämt att han ska träffa sin mamma. Han vill inte och vaknar skrikande nästan varje natt av mardrömmar.

En lång handläggningstid försämrar förtroendet för rättsväsendet och vuxenvärlden i stort

– Jag kan förstå att man blir sen. Det förlåter man. Det blir jag också ibland. Men inte hur sen som helst. Om man säger att man ska bli klar på tre månader kan jag inte förlåta att det tar mer än ett år.

Flicka som berättar att hon misshandlats av sin styvpappa. Det tog åtta månader innan hon hördes av polis och 16 månader innan beslut fattades i åtalsfrågan.⁴

I exemplet ovan visste flickan att polisanmälan skett och när förhöret dröjde tänkte hon att polisen inte tyckte att det hon utsatts för var tillräckligt viktigt. Annars skulle de väl ha velat prata med henne? För ett barn känns väntetiden fram till dess att de ska få berätta för polisen oändligt lång. Den kan kännas för lång även när det bara tar ett par veckor mellan polisanmälan och förhör.

Andra barn vet inte ens om att någon slagit larm och kontaktat polisen. En del av de barn vi träffar har aldrig fått möjlighet att berätta sin historia för någon utomstående:

En flicka i förskoleålder är sent utvecklad och pratar inte så bra. En bekant till familjen polisanmäler att hon misshandlas av sin mamma. Det finns flera vittnen; pappan, syskon, bekanta och släktingar. Det tar nästan åtta månader innan något vittne hörs och långt över ett år innan beslut fattats i åtalsfrågan. Ingen myndighet frågar någonsin flickan om vad hon varit med om; varken polis, socialtjänst eller familjerätt.

När ett barn blivit utsatt för våld av en vuxen i familjen har det ofta växt upp med dubbla budskap. De har fått höra att man inte får slåss men verkligheten har visat dem något annat. Ofta känner barn sig svikna även av de vuxna som inte reagerat eller satt stopp för våldet.

En tonårsflicka har utsatts för misshandel i familjen och är väldigt besviken på att det dröjt så länge innan polisen hört henne. Nu berättar hon att en kompis blivit slagen av sin pappa.

– Jag sa åt henne att det sista hon ska göra är att prata med soc eller polisen. Det blir bara värre.

⁴ Det här exemplet är liksom flera andra hämtade från Landberg, Å. (2010). *Brott mot vuxna går före. Polis och åklagares handläggningstider vid misstänkt barnmisshandel 2009*. Rädda Barnen.

En lång handläggningstid försämrar kvaliteten på utredningarna

Brottsutredning, barnavårdsutredning och familjerättsutredning bygger grunden för möjligheten att skydda barn mot fortsatt våld. De hänger ihop. Om den första utredningen inte fungerar som den ska, eller om samverkan inte fungerar riskeras barnets skydd. Orimligt långa väntetider hos en myndighet försvårar de andra utredningarna.

I en förundersökning (brottsutredning) är tiden en oerhört viktig faktor. Ju längre tiden går desto svårare är det att minnas vad som hänt – både för det utsatta barnet och för vittnen. Långa handläggningstider kan i enstaka fall bero på att fallet är komplicerat och att de olika utredningsinsatserna tar tid. Men det vanliga är att inga utredningsinsatser alls sker under väntetiden.⁵

När misstanke om misshandel uppstår behöver myndigheterna samråda och samplanera sina insatser. Annars finns en risk att myndigheternas utredningar och insatser motverkar och hindrar varandra. En god planering förhindrar att det sker.

Oftast är det önskvärt att polisen hör barnet först, med möjlighet till medhörning där socialtjänsten kan ställa kompletterande frågor och direkt göra en skyddsbedömning. Men när polisens barnförhör dröjer måste socialtjänsten göra sin skyddsbedömning ändå.⁶ Det medför att socialtjänstens utredning kan försvåra brottsundersökningen till exempel genom att en misstänkt förvarnas före polisförhör.

När en förälder är misstänkt för brott utser tingsrätten en särskild företrädare som övertar vissa av vårdnadshavarens uppgifter i brottsutredningen. Den särskilda företrädaren kan ge tillåtelse till barnförhör hos polisen och rättsmedicinsk undersökning. Barnet kan då hämtas in till barnförhör utan att en misstänkt förälder informeras i förväg, ofta i sällskap av till exempel personal från skola eller förskola.

Den möjligheten finns inte i socialtjänstens barnavårdsutredning. Även om socialtjänsten sedan 2010 har möjlighet att samtala med barn utan vårdnadshavares godkännande innebär det i praktiken oftast att föräldrarna först tillfrågas om barnet ska intervjuas även om de själva är misstänkta för brott. Barnet riskerar då att utsättas för olika former av påtryckningar. Hot, mutor eller vädjanden kan leda till att barnet inte berättar om det brott det utsatts för.

Familjerättens utredningar är självständiga men en viktig del är den information som tas in från andra myndigheter. När det finns misstankar om brott mot barn är förundersökningen, en eventuell dom och barnavårdsutredningen viktiga informationskällor. Finns det brister i de andra utredningarna så blir också familjerättsutredningen sämre.

5 Se till exempel: Diesen, C & Diesen, E. (2009). *Övergripping mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*. Norstedts Juridik. Åklagarmyndigheten. (2010) *Tvångsmedelsanvändning och beslutsfrister m. m. vid vålds- och sexualbrott i nära relation och mot barn*.

6 Socialstyrelsen. (2006). *Barn och unga i Socialtjänsten. Utreda, planera och följa upp beslutade insatser*.

Familjerätten avslutar sin utredning och föreslår växelvis boende och gemensam vårdnad för föräldrarna till en pojke. De uppgifter som mamman lämnat om att pappan misshandlat barnet avfärdas. Någon månad senare väcks åtal mot pappan om grov fridskränkning. Tingsrätten begär att hela familjerättsutredningen görs om.⁷

En lång handläggningstid omöjliggör eller försvårar behandlingsinsatser

Erfarenheten från Rädda Barnen är att en lång utredningstid kraftigt försvårar barns möjligheter till rehabilitering.

En flicka på mellanstadiet har väntat över ett år på att beslut ska fattas i åtalsfrågan. Hon får frågan om vad hon vill säga till dem som ansvarar för den långa väntetiden:

– Barn har det i huvudet hela tiden och kommer aldrig ifrån det.

Under väntetiden handlar behandlingen ibland enbart om hjälp att stå ut. Symtom hinner förvärras och kan bli kroniska innan beslut om åtal fattas eller rättegång hålls. Först när ett beslut eller en dom finns blir det möjligt för barnet att gå vidare. När åtal inte väcks innebär det en besvikelse men är ett tydligt besked att förhålla sig till. Väntan är över. En fällande dom ger upprättelse och innebär också att möjligheterna till skydd mot fortsatt misshandel förbättras. En dom underlättar oftast för barnet att gå vidare.

Tyvärr är Rädda Barnens erfarenhet att alltför många BUP-mottagningar drar slutsatsen att en pågående utredning och en komplex social situation är ett skäl att inte erbjuda barnet något stöd alls under utredningstiden:

En flicka kommer till BUP efter det att hon hörts av polisen om misstänkt misshandel. BUP träffar henne vid två tillfällen och konstaterar en mycket pressad social situation, en mängd symtom på psykisk ohälsa och suicidtankar hos flickan. Man erbjuder ingen behandling innan utredningarna och rättsprocesserna är klara. Efter ett år pågår fortfarande rättsprocessen och hon har fortfarande inte fått hjälp.⁸

7 Exempel från pojke som gått i behandling på Rädda Barnens Centrum för barn och ungdomar i utsatta livssituationer.

8 Exempel från flicka som till slut erbjöds och genomgick behandling på Rädda Barnens Centrum för barn och ungdomar i utsatta livssituationer.

Polis och åklagares handläggningstider

För fjärde året i rad följer Rädda Barnen upp på vilket sätt polis och åklagare lever upp till lagens krav på att utreda misstänkt barnmisshandel inom 90 dagar.⁹

I den första granskningen (2009 års handläggningstider) konstaterade vi att hälften av förundersökningarna om misshandel eller grov misshandel mot barn under femton år överskred tidsfristen. Då var medelvärdet för handläggningstiden i landet 130 dagar. Sedan dess har situationen förbättrats betydligt. 2012 hade den genomsnittliga handläggningstiden sjunkit till 82 dagar (se tabell 1).

Tabell 1. Medelvärde och median för polis och åklagares handläggningstid vid misstänkt misshandel av barn 2007-2012.¹⁰

År	Antal inkomna brottsmisstankar	Medelvärde handläggningstid	Median handläggningstid
2007	6 537	140	93
2008	7 208	137	94
2009	8 177	130	90
2010	8 930	115	80
2011	8 766	91	63
2012	8 146	82	54

Det är en mycket bra utveckling, men när man analyserar varje åklagarkammare för sig så blir det tydligt att stora brister kvarstår i delar av landet (se bilaga 1).

9 Landberg, Å. (2010). *Brott mot vuxna går före. Polis och åklagares handläggningstider vid misstänkt barnmisshandel 2009*. Rädda Barnen. Landberg, Å. (2011). *Brott mot vuxna går före. Polis och åklagares handläggningstider vid misstänkt barnmisshandel 2010*. Rädda Barnen. Landberg, Å. (2012). *Brott mot vuxna går före. Polis och åklagares handläggningstider vid misstänkt barnmisshandel 2011*. Rädda Barnen.

10 Källa: Åklagarmyndighetens analysenhet. 2012 har Åklagarmyndigheten genomfört ett byte av statistikdataloger. Den "nya" statistiken är inte fullt ut jämförbar med den man tagit fram tidigare år. Uppgifterna från 2011 och 2012 är hämtade ur det nya statistikdatalogret.

Andel ärenden där man klarar tidsfristen

Om man analyserar alla vålds- och sexualbrott mot barn (0-17 år) så klarar åklagare den uppsatta tidsfristen (90 dagar) i 64 procent av fallen.¹¹ Fristen börjar löpa när det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet och slutar när beslut har fattats i åtalsfrågan. Men återigen är skillnaderna stora över landet (se bilaga 2).

De åklagarkammare i landet som är **sämst** på att hålla tidsfristerna är:

Falun som klarar 42 procent

Södertörn som klarar 42 procent

Kristianstad som klarar 48 procent

Norrköping som klarar 49 procent

Borås som klarar 52 procent

Kalmar som klarar 54 procent

I Falun, Södertörn, Kristianstad och Norrköping klarade man inte ens att hålla tidsfristen i hälften av ärendena.

De åklagarkammare i landet som är **bäst** på att hålla tidsfristerna är:

Helsingborg som klarar 80 procent

Jönköping som klarar 80 procent

Östersund som klarar 79 procent

Uddevalla som klarar 77 procent

Uppsala som klarar 75 procent

Skövde som klarar 75 procent

I undantagsfall kan det finnas skäl till att tidsfristen överskrids, till exempel när personer som behöver höras är sjuka eller befinner sig utomlands.

¹¹ Den statistik vi redovisar i tabell 1 och bilaga 1 gäller misstänkt misshandel av barn under femton år. Statistiken i bilaga 2 gäller alla vålds- och sexualbrott mot barn under arton år där det finns en skäligen misstänkt.

Rädda Barnens krav

Det är helt oacceptabelt att misshandelsbrott mot barn i stora delar av landet prioriteras så lågt. Det strider både mot artikel 19 i FN:s konvention om barnets rättigheter och mot den svenska lagstiftningen.

Under många år har nu Rädda Barnen uppmärksammat de långa handläggningstiderna när barn misstänks vara utsatta för brott. Och även om de har kortats så har inte tillräckligt mycket hänt. Från polisanmälan till fällande dom kan ibland flera år passera. För även i domstol blir väntan alltför ofta lång för barnen. Vi föreslår därför ytterligare skärpningar av lagen.

RÄDDA BARNEN KRÄVER ATT:

- Polis och åklagare följer den lagstiftning som finns och utreder brott mot barn skyndsamt.
Samverkan mellan berörda myndigheter prioriteras för att säkerställa både ett bra bemötande av barnet och en hög kvalitet på förundersökningarna.
Misstankar om brott mot barn utreds noggrant och barns rätt att komma till tals och få information tillgodoses.
- Den rekommendation som idag finns om att barn ska förhöras av polis senast inom två veckor när de misstänks vara utsatta för brott blir lagstadgad.¹²
- Ett skyndsamhetskrav införs när brott mot barn behandlas i domstol.
- Alla barn i Sverige får tillgång till Barnahus av god kvalitet.
- De lagändringar som Barnahusutredningen föreslår genomförs.¹³
- Ett kunskapscentrum för våldsutsatta barn inrättas. Det får som uppgift att ansvara för certifiering, uppföljning och kvalitetssäkring av Barnahusen och att erbjuda kompetensutveckling och fortbildning för de anställda.

12 I enlighet med det krav som Barnombudsmannen fört fram i sin årsrapport Signaler 2012.

13 Kaldal, A. Diesen, C., Beije, J. & Diesen, E.F. (2010). *Barnahusutredningen 2010*. Jure Förlag. Barnahusutredningen som lämnades till regeringen i december 2011 visar att utvecklingen har gått framåt men att satsningen på Barnahus på många håll fortfarande är otillräcklig. Utredningen lämnar också en rad förslag, till exempel att:

- Inordna en nationell samordning för certifiering, kontinuerlig uppföljning och kvalitetssäkring av Barnahusen
- Att Barnahus med mer specialistkompetens fungerar som regionala kunskapscentra
- Införa en ny reglering som möjliggör för Barnahusen att dokumentera och registrera både den löpande verksamheten och enskilda ärenden.

Bilaga I. Medelvärde för polis- och åklagares handläggningstid vid misstänkt misshandel av barn 2011-2012 uppdelat per åklagarkammare. Median för polis- och åklagares handläggningstid vid misstänkt misshandel av barn 2012 uppdelat per åklagarkammare.

Åklagarkammare	Antal 2012	Medelvärde 2011	Medelvärde 2012	Median 2012
Falun	302	173	149	118
Södertörn	578	87	124	93
Kristianstad	184	83	123	90
Borås	163	87	107	91
Halmstad	220	98	102	83
Sundsvall	254	146	99	80
Västerås	157	93	99	84
Norrköping	192	91	97	73
Eskilstuna	90	113	89	94
Norrort	493	97	87	56
Västerort	402	99	86	54
Nyköping	213	82	83	61
Göteborg	503	70	82	62
Malmö	582	127	78	37
Östersund	80	102	78	62
Kalmar	191	67	78	48
Växjö	162	72	77	67
Uddevalla	231	80	76	54
Söderort	219	84	75	62
Luleå	115	82	72	52
Umeå	147	99	71	55
City	289	69	66	48
Gävle	278	59	65	51
Örebro	207	106	64	40
Karlskrona	91	82	63	44
Karlstad	218	84	61	42
Skövde	200	76	55	38
Uppsala	247	82	54	37
Linköping	228	87	54	23
Helsingborg	233	60	53	39
Södra Skåne	440	81	51	29
Jönköping	224	96	47	28
Riksenhet f polismål	13	61	128	64
Hela landet	8 146	91	82	54

14 Källa: Åklagarmyndighetens analysenhet. 2012 har Åklagarmyndigheten genomfört ett byte av statistikdataloger. Den ”nya” statistiken redovisas för 2011 och 2012.

15 Vi har utelutit de tre internationella åklagarkammarna från tabellen. De har få ärenden och speciella villkor för sitt arbete. Däremot ingår deras ärenden i siffrorna för hela landet.

Bilaga 2. Andel ärenden 2012 (i procent) där man klarat tidsfristen (90 dagar) vad gäller utredning av våld eller övergrepp mot barn (0-17 år) uppdelat på åklagarkammare.¹⁶

Åklagarkammare	Klarat fristen
Falun	42
Södertörn	42
Kristianstad	48
Norrköping	49
Borås	52
Kalmar	54
Örebro	55
Västerort	56
Eskilstuna	58
Nyköping	59
Söderort	59
Norrort	60
Sundsvall	61
City	62
Halmstad	63
Växjö	63
Västerås	63
Linköping	64
Göteborg	65
Luleå	68
Gävle	68
Umeå	69
Karlstad	70
Södra Skåne	72
Malmö	73
Karlskrona	73
Skövde	75
Uppsala	75
Uddevalla	77
Östersund	79
Helsingborg	80
Jönköping	80
Hela landet	64

¹⁶ Källa: Åklagarmyndighetens analysenhet.

Vill du veta mer – besök www.raddabarnen.se

Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter. Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta situationer i Sverige och i världen.

Rädda Barnen

Rädda Barnen
107 88 Stockholm
Besöksadress: Landsvägen 39, Sundbyberg
Tel: 08-698 90 00
kundservice@rb.se
www.raddabarnen.se

Plusgiro: 902003-3
Bankgiro: 90-20033